

Néhány teljesen közismert, nem metaforikus frazéma nem szorul magyarázatra („a bizonyost bizonytalanért el ne hagyd”, vagy „mindenkinek megvan a maga baja”), más, hasonlóan egyértelmű közmondások magyarázatát viszont megadja a szerző, például „semmit sem adnak ingyen <mindennek ára van>”, vagy „tévedni emberi dolog <mindenki tévedhet>”. Találunk olyan régi közmondást is, amelynek jelentése ismeretlen, például „az arany is fényesebb, ha kézen forog”, ezt egy dupla zárójelbe tett kérdőjel (<?>) követi, majd egyetlen illusztráló példa a 18. század végéről.

Üde színfoltok a szótárban a közmondás-paródiák, amelyeket P: jelöléssel különítenek el a közmondás szinonimáitól, antonimáitól vagy egyéb módon kapcsolható más nyelvi egységektől. Ezek vagy a frazéma elferdítéséből vagy több frazéma összekeveréséből származnak. Az előbbire példa az „egy fecske nem csinál nyarat” változatai, az „egy fecske nem csinál fecskét” és az „egy kecske nem csinál havat”. Az utóbbira példa a „sok lúd disznót győz” változatai, „aki korpa közé keveredik, disznót győz”, „okos enged, szamárszám disznót győz”, „sok jó ember disznót győz”, és „sok lúd nem fér meg egy csárdában”.

Bár a szótár nagy részében ezeket a paródiákat a P: jelzéssel különítik el, néhány oldalon a H: jelzés után következnek (ami bizonyára a 'humoros' rövidítése). Ilyen jelölést például a 100–104., a 106–111., és a 404. oldalon találunk.

A szótár végén több mint száz oldalas szómutató található, amelynek segítségével a közmondások legnépszerűbb alakjainak bármelyik tartalmi szavától indulva rábukkanhatunk a keresett frazémára, és a mutatóból kiderül, hogy mely szó a kifejezés vezérszava.

Összefoglalásként elmondható, hogy a szótár alapos munka, mint ahogy az előszóból kiderül, 20 évnyi kutatás eredménye, és jól átláthatóan mutatja be a hatalmas mennyiségű példaanyagot. Főként a gyakori előfordulású frazémák szerepelnek benne, ezért praktikus, nem kell több száz, mára már érthetetlen, a nyelvünkől kikopott nyelvi egységet átfutni, míg a keresett közmondást megtaláljuk. Magyar anyanyelvű iskolások számára is hasznos segítség lehet a tanulásban, de a bőséges illusztrációk miatt a nyelvvel komolyabban foglalkozó szakemberek is felhasználhatják munkájukhoz.

T. Litovkina Anna (2005): *Magyar közmondástár. Közmondások értelmező szótára példákkal szemlélve*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.

B. Papp Eszter
Pécsi Tudományegyetem, BTK

Matematika lexikon az oktatásban

A magyarországi matematikai szótárak között hiánypótló műként bukkan fel a Varga Tamás által összeállított lexikon.

A matematika tantárgy elsajátításához számos egynyelvű matematikai lexikon áll rendelkezésre, azonban mindegyik csak a matematika egy adott szintjén lévő vagy adott témakör iránt érdeklődő (például „Gazdaságmatematikai és statisztikai szakszótár”) olvasókat célozza meg. A Műszaki Könyvkiadó 2001-ben jelentette meg új lexikonját „Matematika lexikon matematikatanároknak, szülőknek, matematikát tanulóknak” címmel, amelyet az általános iskolás kisdíktól a matematikatanárig mindenki haszonnal forgathat. A kézikönyv kemény kötésű, 439 számozott oldalon ad a kor új követelményeinek szellemében bepillantást a matematikába. A könyvön a szerző, Varga Tamás 1987-ig, haláláig dolgozott, de sajtó alá rendezését már nem tudta elvégezni. Tanítványai és barátai végezték el helyette ezt a munkát: *C. Neményi Eszter, Fried Katalin,*

Gábos Adél, Halmos Ádám, Palotásné Vig Marianna, Rábai Imre, Sztrókayné Földvári Vera és Vacsó Ödön.

A könyv megastruktúráját vizsgálva bőséges információt kaphatunk a szerzőről és a lexikon keletkezéséről. A fedőlap kék hátterű, színes matematikai jelölésekkel illusztrált, amely már előre sejteti a mű képeskönyv jellegét. A belső borítón csak a főmunkatársak neve olvasható, a segítők nevét az Előszóban találhatjuk. A lexikon előszavában *Halmos Mária* útmutatást ad a szótár használatához, kiemelve azt, hogy egyes fogalmak több címszó alatt is helyet kaphatnak, egyik helyen tömörebben, a másik helyen részletesebben kifejtve. A szótár szerkezetének kialakításában szem előtt tartották a matematika egységét, a várható fejlődés irányvonalainak követését és a pedagógiai értelemben vett differenciálás szempontját, azaz az életkorhoz és az előismeretekhez igazodó különböző szintű ismeretek átadását. Az előszó után *Klein Sándor* bevezetőjét olvashatjuk, aki Varga Tamás egykori tanítványaként veti emlékező sorait papírra. A Függelékben 'Varga Tamás élő matematikája' címmel *Császár Ákos* előadása olvasható, amelyet az akadémikus az 1988-as *Rátz László* Vándorgyűlésen Varga Tamás emlékezetére tartott. A következő három oldalon keresztül matematikai jelek ismertetése, illetve a görög ábécé táblázatszerű felsorolása következik, majd értékes ajánlott irodalomjegyzék matematikatanároknak. A lexikon végén tartalomjegyzék gondoskodik a könnyebb keresésről. A szerző a matematikai szakkifejezéseket 412 címszó alatt foglalja össze, azonban egy-egy címszó több helyen alcímszóként is előfordul, bár erre utalást a tartalomjegyzékben nem találunk. Nemcsak terminusok, hanem előtagok is önálló címszavakként fordulnak elő, mint például a deka- és a milli-

A lexikon makrostruktúráját vizsgálva megállapítható, hogy a lemmák betűrend szerint csoportosítottak, viszont az alcímszavak a lemmák alá sorolódnak. Például:

Közép, középérték

1. Két szám számtani közepe (átlaga)
2. Akárhány szám számtani közepe (átlaga)
3. Medián
4. Módusz
5. Két szám mértani közepe
6. Akárhány szám mértani közepe
7. Két szám harmonikus közepe
8. Akárhány szám harmonikus közepe

A lemmák között megtalálhatóak a számtani közép, mértani közép, harmonikus közép, módusz és medián címszavak is, de mindegyik címszó alatt (a medián kivételével) azt a hivatkozást találjuk, amely a „Közép, középérték” címszóhoz irányít bennünket. Ez azért hasznos, mert az egyes címszavak keresése során rögtön felfedezhetjük a keresett lemmával szoros kapcsolatban lévő fogalmakat és azok jelentéseit is.

Az alcímszavakat a vastag szedés kiemeli, sőt a tartalomjegyzékben is megtalálhatóak.

A szócikkek tagolása sorszámokkal történik a következő módon: 1., 2., 3.1, 3.2., Ez a számozás a hivatkozás megkönnyítésére és a szótári jelentések elkülönítésére szolgál, a fogalmak egymásra épülését nem jelenti. A szócikk a következő információkat tartalmazza: a szócikkek elején a lemma egyszerű kifejtését találhatjuk, majd amennyiben ezt a címszó indokolja, két-háromféle definíció is adott, természetesen a matematikában egyre jobban képzett olvasó számára. Kiváló példa erre a „gyökvonás” szócikk. A szócikk első pontja a szorzás és a hatványozás műveletekből mutatja be alapszinten a gyökvonás fogalmát. A második pont a páros és a páratlan gyökkitevő közti különbséget elemzi, majd megjelenik – immár apró betűs részként – a komplex szám, mint gyök, amely már túlmutat a középiskolai tananyagban. Ahol a címszó jelentése erre módot ad, ott a szerző a többszintű definiálást alkalmazza, amely a szótár egyik legnagyobb értéke. Minden olyan szócikk esetén, ahol ez lehetséges, találunk ábrákat, diagrammokat. Nagyon sok

szócikk tartalmaz példákat, természetesen ezeket is ábrával szemléltetve. A szócikkek apró betűs résszel zárulnak, amelyek már – a szerző szerint – a könyv nehézségi szintje fölött helyezkednek el.

A szótár címszavai nagyrészt felölelik a középiskolai tananyagban szereplő terminusokat, bár hiányosságokat is felfedezhetünk. A kétszintű érettségi bevezetésével a tananyag része lett a statisztika, a valószínűség-számítás, a gráfok és a logika témaköre. A fenti anyagrészek közül a statisztika az, amelyik nem kap kellő részletességet. A „statisztika” címszóként nem szerepel. A statisztikában használatos kifejezések közül csak a „módusz” és a „medián” található a „közép, középpérték” címszó alatt. Hiányoznak a minta, mintavétel, sokaság, szórás, hisztogram, stb. kifejezések. Ennek oka, hogy a szerző 1987-ben meghalt, s a statisztika akkor még nem szerepelt a középiskolai tantervekben tananyagként. A másik három újonnan bevezetett témakör ellenére, hogy az akkori tananyag még ezeket a fejezeteket sem tartalmazta, köszönhetően a szerző kiváló előrelátásának, kellőleg kidolgozott.

A „valószínűség” fogalmát a „kísérlet, esemény, relatív gyakoriság, valószínűség” címszó alatt találjuk meg. Hivatkozást találunk még a „biztos” és a „lehetetlen esemény” címszavakra, ahol egzakt, példával alátámasztott leírását találjuk a „biztos”, a „lehetetlen” és a „lehet, de nem biztos” eseménynek. Itt világít rá a szerző a „nagy” és a „kis valószínűség” közti különbségre is. A „becslés” címszó alatt található a „valószínűségi becslés” fogalma, amelyre azonban nem találunk hivatkozást sem a „kísérlet” sem pedig a „biztos esemény” címszó alatt.

A „logikai műveletek” címszó alatt találjuk az egy-, illetve kétváltozós logikai műveletek magyarázatát. A szerző említi itt a negációt, konjunkciót, hivatkozik az ekvivalencia címszóra, azonban meg sem említi a diszjunkció és az implikáció kifejezéseket, bár magyar megfelelőjük címszavaira hivatkozik, s amennyiben utána lapozunk, megtalálhatjuk a tankönyvek nyelvezetére jellemző nemzetközi kifejezéseket is. Két igazságtáblázatban mutatja be az összes említett fogalmat, de a táblázatból nem derül ki, melyik logikai művelethez melyik jelölés és oszlop tartozik. Ehhez minden egyes logikai művelet címszavát fel kell lapozni.

A „gráfok” témaköre jól kidolgozott, ábrákkal szemléltetett. Megtalálhatók a fontosabb szakkifejezések, a magyarázatot példák támasztják alá.

A mértékegység-átváltásra vonatkozó szócikket a „decimális szorzók” címszó alatt találjuk meg, ami nem túl szerencsés, hiszen a fenti kifejezés ritkán használatos a matematika tanítása során. A mértékegység vagy mértékegység-átváltás kifejezések nem is szerepelnek a lemmák között. Jól értelmezhető táblázat gondoskodik azonban a mértékegységek közötti váltószámokról, bár hiányoznak a külföldi mértékegységek átszámításai, mint például a gallon-liter vagy a mérföld-kilométer.

A lexikont fellapozva az figyelhető meg, hogy bármennyire is nehéz témákat érint, a külleme mégis képeskönyv jellegű, amely a matematikával szemben ellenérzéssel viseltetőknek is kellemes olvasmánnyá varázsolja a művet. Minden címszó vastagon és nagybetűvel szedett, az alcímszavak vastagon, de kisebb betűmérettel szedettek. A címszavak a jobb oldalon is jobbra zártak és szürke vonallal elválasztva találhatóak, ami megkönnyíti a keresést. A lexikon rengeteg ábrát, diagrammot, rajzot tartalmaz. Szürke háttérű téglalapokban gyakran találhatunk példákat, illetve egyszerű magyarázatokat, bár ez nem egységes, hiszen sok helyen a példák normál háttérrel, kiemelés nélkül kerültek a szövegbe. Ötletes, hogy a könyvet végigkíséri a „Matemacska” kedves figurája, amely különböző ruhákba bújtatva érzékelteti a matematika játékoságát, ezzel vidámságot kölcsönözve a komoly matematikai ismereteknek.

A matematika lexikon legfőbb erénye hiánypótló volta, valamint az, hogy az igényes matematikai szaknyelv elsajátítását is hivatott szolgálni, hiszen a definíciók, példák, magyarázatok tökéletes szaknyelvismeretről tesznek tanúbizonyságot. Varga Tamás mate-

matika lexikonja nemcsak matematikát tanulóknak és azt tanítóknak lehet hasznos kézikönyve, de azon szülőknak is, akik gyermekük segítségére sietnek a matematika tananyag megértésében és elsajátításában. Biztosak lehetünk abban, hogy a fent említett apró hiányosságokon messze túlmutatnak a mű előnyei, s méltó helye lehet minden a matematika iránt érdeklődő ember könyvespolcán.

Összességében tehát Varga Tamás munkája minden érdeklődő számára a legalkalmasabb matematikai lexikon, amely mind formai, mind tartalmi szempontból igényesen, részletesen és újszerűen tárgyalja a matematika szakkifejezéseit.

Varga Tamás (2001): *Matematika lexikon matematika-tanároknak, szülőknak, matematikát tanulóknak*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.

Czékmán Orsolya

*Hódmezővásárhely, Németh László
Gimnázium és Általános Iskola – Pannon Egyetem, BTK*

Egy televíziós, filmes szakmai szótár

A 'Critical Dictionary of Film and Television' – ahogy a címe is mutatja – elméleti-szakmai szótár a televíziós, filmes szakemberek számára. Ugyanakkor a televízióra és a filmre nem a különböző tudományok felől tekint, hanem magának a televíziózásnak és a filmnek a perspektívájából használja fel e tudományok eredményeit.

A televíziózás mint szakma Magyarországon 1997-től az országos földi sugárzású kereskedelmi televíziók megjelenésével kezdett el tudatosan fejlődni. Ez nem azt jelenti, hogy korábban nem voltak hazánkban ennek a területnek saját terminusai, és ne lett volna egy olyan lexikonja, amelynek ismeretében a televízióban tevékenykedők közös nyelven tudtak volna beszélni, de azt igen, hogy egyfajta széttöredezettség jellemezte ezt az időszakot. Például a vágók, a rendezők vagy az operatőrök használtak egymás között olyan szavakat, kifejezéseket, amelyeket „mesterüktől” tanultak, vagy éppen „külföldi tanulmányútjaikon” sajátítottak el. Ettől egyfajta bezártság volt jellemző a televíziózásra: szűk kör volt birtokában a szakmai nyelvnek. Sok fogalmat viszont egyáltalán nem ismertek, hiszen nem volt meg az a fajta nemzetközi átjárhatóság, amelynek révén folyamatosan újabb és újabb szakkifejezéssel bővíthetett volna a szakmai szókincsük. A rendszerváltás jelentett egyfajta áttörést, amikor Magyarország is a nemzetközi médiabefektetések helyszínévé válhatott. A televíziós reklám-, marketing-, értékesítési szakemberek teljesen új, mindaddig nálunk kevésbé ismert fogalmi terminológiát kezdtek el használni. Gyakorlatilag a hazai televíziós szakmában ez volt az a hiányzó fogalmi háló, amely össze tudta fogni az egyes szakterületek terminológiáját. Mintegy a televíziózást egészében átfogó értelmezési keretet teremtett, képes volt felszámolni a széttöredezettséget.

Ebben jelentős szerepe van a „programing” megjelenésének – ami a televíziós programszerkezet „tudományát” jelenti. A kereskedelmi televíziózás megjelenésével elkezdődött egyfajta struktúrában való gondolkodás. A programing feladata olyan hatékony struktúra felállítás, amely minden elemében (a reklámtól a műsorgyártáson át a marketingig) arra törekszik, hogy hatékony, a nézők számára vonzó, átlátható, a hirdető és a csatornák számára pedig jövedelmező legyen. 1997-ben jelent meg gyakorlatban ez a szakterület, és kezdte meg önálló életét Magyarországon. A média és a televíziós szakma kutatási preferenciái, szokásai viszont máig késleltetően hatnak arra, hogy valóban szak-